

נלחמים, לפעמים

הקש בדלת: האגודה למלחמה בחלק מהסרטון

האגודה למלחמה בסרטון מגייסת מדי שנה עשרות-מיליוני שקלים מהציבור, בהבטחה לפעול בכל החזיתות נגד המחלה. בפועל, היא נמנעת מלעסוק בתעשייה הפולטת חומרים מסרטנים. ומי קשור לאותה תעשייה? בכירי הקהילייה העסקית, שפעילים באגודה ותורמים לה בנדיבות

איתי רום 10/5/2006

מי לא מכיר את האגודה למלחמה בסרטון, העמותה ההתנדבותית הגדולה בישראל, שדואגת, לכאורה, לאינטרסים של כלל הציבור אל מול מחלת הסרטן הנוראית, על מגוון סוגיה. אגודה שמרבה בפעילות הסברה חשובה נגד נזקי העישון, ונגד החשיפה הלא-מבוקרת לנזקי השמש. בניגוד לעמותות רבות, היא מעולם לא נתמכה על-ידי המדינה, וגאוותה נשענת על הסתמכותה המוחלטת על תרומות הציבור הרחב. זה, מצדו, משוכנע שבתרומתו הנדיבה הוא מחזק את המאבק במחלה הנוראה, ואת האגודה שפועלת למענו, ללא כל אינטרסים זרים. "האגודה אינה קשורה לשום גורם", צוטטה בעבר מנכ"לית העמותה, מירי זיו.

אלא שתיאור מדויק יותר של המציאות, כפי שחושף תחקיר G, הוא שבזמן שהאגודה אינה מקבלת תמיכה ממשלתית, היא זוכה לתמיכה נרחבת ביותר של בכירי הקהילייה העסקית, שתורמים לה בעין יפה, וחלקם אף זוכים להיכלל בחבר-הנאמנים שלה. אותה מוסד שקובע את "ההנחיות והמדיניות הכללית לאופן פעילותה של העמותה", והנו המוסד המוסמך לקבוע את זהותם של בעלי התפקידים הבכירים בה - זאת לפי תקנון האגודה, הקובע גם, משום-מה, כי שליש מחבר-הנאמנים יורכב מ"אנשי עסקים או אנשי ציבור" (כ"אנשי ציבור" משמשים גם שכירים בכירים בקהיליית התעשייה והעסקים). התגייסותם בהתנדבות של בכירי הקהילייה העסקית למען המלחמה בסרטן אינה פסולה ואף מבורכת, אולם גם אם ההתקשרות בין הצדדים נעשית בתום-לב מוחלט, העובדות הן שבין הגורמים הללו מצויים גם לא-מעט גורמים שלפעילותם העסקית, בהווה או בעבר, יש קשר בעייתי למדי למחלת הסרטן: בעלי-עניין בתעשיית הסלולר, שהקשר הפוטנציאלי בינה למחלת הסרטן נחקר באינטנסיביות בעולם המדעי; חברות תרופות (ראו מסגרת) הפועלות לקדם את המלחמה במחלה, מטבע הדברים, בדרכים שמשרתות את בעלי-המניות שלהן; ותעשיינים הקשורים למפעלים שנתונים לרגולציה מחמירה לגבי פעילותם המזהמת את הסביבה, הכוללת גם פליטת חומרים מסרטנים ומסוכנים. העלאת הקשר בין זיהום תעשייתי לבין בריאות הציבור אל ראש סדר-היום הציבורי אינה בדיוק משאת-נפשם של הגורמים הללו. מלבדם, יש לציין, חברים בוועדות השונות של האגודה גם מומחים ברפואה, שמעניקים בין היתר חוות-דעת מקצועיות בתשלום בעבור מפעלי תעשייה שלגביהם קיים חשש לזיהום.

התחלואה העודפת במפרץ חיפה, פרשת הקישון, הגילויים בדבר חומרים מסרטנים במי-התהום שמקורם גם בתחנות-דלק, הפצת החומרים המסרטנים מהמפעלים במועצת רמת-חובב - כל אלה הם רק חלק מהפרשיות הזכות לשתיקה רועמת מכיוונה של

האגודה, וזאת על-אף החששות המתגברים לקשר בין התעשייה המזהמת לבין התפרצות של מחלות הסרטן למיניהן.

החששות מחמירים נוכח ההתקדמות הנמשכת במחקר בתחום: אם ב-1999 נכללו ברשימת החומרים המסרטנים הוודאיים 54 חומרים בלבד, שרבים מהם מגיעים אל הסביבה כתוצאה מפעילות תעשייתית, הרי שהיום ידועים כבר 85 חומרים כאלה. חומרים רבים הנפלטים על-ידי התעשייה אינם מוגדרים כמסרטנים פשוט מפני שלא התבצע לגביהם די מחקר, מה שמוביל חוקרים ברחבי העולם לעודד את גישת ה"זהירות המונעת" לגבי פליטות תעשייתיות כאסטרטגיה למניעת סרטן.

האגודה, יש לציין, היא אומנם התנדבותית, וככזו היא רשאית לבחור את תחומי פעילותה, אולם בבואה לגייס תרומות מהציבור - המסתכמות בעשרות-מיליוני שקלים בשנה - מצהירה האגודה כי היא "פועלת בכל החזיתות במטרה להפחית את התחלואה והתמותה מסרטן בישראל", כולל פעולות מניעה. אדם המחליט להרים תרומה לאגודה חש כי בכך הוא מסייע למלחמה בסרטן על כל היבטיה, בעוד שבשטח האגודה מעדיפה להתעלם מגורמי תחלואה שהמלחמה בהם אינה עולה בקנה אחד עם האינטרסים של האגודה, התורמים הגדולים והחברים בה.

אחד האפיקים שאליהם מופנות תרומות הציבור הוא מימון מחקר בתחום הסרטן. בחקר הקשר בין זיהום תעשייתי לסרטן האגודה אינה משקיעה כלל, לדבריה מכיוון שלא קיבלה פניות כלשהן. אלא שחוקרים המעוניינים לפעול בתחום, מעידים כי אינם פונים לאגודה בעניין - מאחר שידוע להם כי היא אינה עוסקת בכך.

"המפעל של כור עבד עם מערכות יניקה לא מספקות"

נשיא האגודה, איש-העסקים בני גאון, כיהן בין 1988 ל-1997 כמנכ"ל כור תעשיות, שבין אחזקותיה העיקריות היו "מפעלי פלדה מאוחדים" שבעכו. עיסוק של האגודה במפעלים שמפיצים חומרים מסרטנים היה מחייב אותה, מן הסתם, להתייחס גם לחומרים שהפיץ המפעל של כור, ולאופן טיפולו בנושא. במפעלי הפלדה בעכו בוצעה התכת פלדה בלא שהותקן בהם הציוד המתאים למזעור מרבי של כמות החומרים המסוכנים, בהם מסרטנים, שנפלטו לאוויר. לפי מחקר שערך פרופ' אליעזר גנור ב-1988, הפיץ המפעל אלפי טונות של מתכות מדי שנה, ביניהן כאלה המוכרות כמסרטנות, כמו קדמיום, כרום 6, עופרת, ניקל וארסן. ב-2001 התמוטט המפעל, ולאחרונה חידש פעילותו תחת בעלים אחרים. "היום המפעל עומד בתנאי רישיון העסק שניתנו לו, משקיע ופועל לגבי כל דרישה שלנו", אומרת דורית זיס, רכזת תעשיות במחוז הצפון במשרד לאיכות הסביבה, "אנחנו כבר לא רואים בו סכנה לציבור".

ואיך היה המצב בשנות ה-80 וה-90, תחת כור?

"אין מה להשוות. המפעל של כור עבד עם מערכות יניקה לא מספקות. אולם ההתכה שם לא היה אטום, ובכל פעם שעבדו שם, ענני עשן שחור היו יוצאים דרך כל הפתחים. אלה היו פליטות לא מוקדיות, שכללו חומרים מסוכנים וגם מסרטנים. עד 2001 היו שם דברים חמורים, שאת נזקי חלקם אנו נושאים עד היום. הם לא היו מפנים את האבק ממתקני הסינון לרמת-חובב, אלא שופכים אותו להר פסולת במקום, והיום יש שם הר פסולת ובו חומרים מסוכנים שקשה מאוד לטפל בו. ב-1994 השר דאז יוסי שריד חייב אותם להתקין מתקני טיפול. הם התקינו לא בצורה מספקת, ולא עמדו בצו שהוציא השר".

ממה זה נובע? מכך שטיפול נאות בעניין כרוך בהשקעת כספים?

"המון כסף. כל מטר-קוב פינני לרמת-חובב, למשל, עולה אלפי שקלים, ולהם היו 15 קוב לפנות מדי יום".

אילו חומרים מסרטנים המפעל פיזר אז לסביבה?

"אני יכולה לומר לך מהספרות איזה חומרים נפלטים מתהליך של התכת פלדה. ידוע על פליטה של חומרים דיאוקסינייים שהם מסרטנים ודאיים שמצטברים ואינם מתכלים. כשעשינו אנליזות להרי הפסולת, קיבלנו ריכוזים גבוהים של עופרת, למשל. יש גם פליטה של מתכות כבדות, שבהן גם חומרים מסרטנים. בזמנו לא עשינו בכלל בדיקות, אבל אתה יכול לתאר לך שאם זה נפלט ללא כל טיפול דרך הפתחים באולם, לא הייתה שום בקרה על הנושא הזה". גאון, באמצעות ארד תקשורת, ביקש שלא להגיב לטענות.

הדברים מתקשרים לדוח על מידת התחלואה בסרטן בישראל שפרסם ב-2001 ד"ר מיכה בר-חנא, מנהל רישום הסרטן הלאומי במשרד הבריאות (שחבר גם באחת מוועדות האגודה), שחשף כי באזור חיפה שיעור התחלואה עולה ב-21% עד 23% ביחס לשיעור הממוצע בשאר חלקי הארץ. "הגורמים לכך יכולים להגיע משני כיוונים", אומר בר-חנא: "אחד הוא זיהום האוויר, שמחקרים הוכיחו את הקשר בינו לבין סרטן, ושני, שלדעתי יותר סביר, הוא חשיפות תעסוקתיות: יש באזור מפעלים רבים שעוסקים בחומרים מסרטנים, אנשים עובדים במפעלים האלה, מתגוררים באזור, וחשופים לאותם חומרים. האם הסיבה לתחלואה העודפת היא חשיפה סביבתית או תעסוקתית? כנראה שיש שילוב של השניים".

לנוכח המצב האבסורדי - שבו ידוע על שיעורי תחלואה בסרטן חריגים ביותר, ידוע על מפעלים הפולטים לסביבתם חומרים מסרטנים, וכן חושפים אליהם את עובדיהם, אולם איש אינו מוכן להשקיע את ההון הדרוש למחקר יסודי בעניין - פועלת החל ב-2001 "הקואליציה לבריאות הציבור", התאגדות של כ-20 ארגוני תושבים הפועלת לצמצום הזיהום הנגרם ממפעלי התעשייה באזור. במסגרת הניסיונות לקדם את מאבקם, הוחלט בקואליציה לנסות ולרתום אליו את האגודה למלחמה בסרטן. אלא שלאנשי הקואליציה נכונה הפתעה: "פניתי לאגודה", מספר ד"ר ג'יימס קריקון, יו"ר הקואליציה, "אבל הם לא היו מוכנים בכלל לטפל בנושא הזה. אחרי שהם השיבו לפנייתי הראשונה, שלחתי להם עוד מכתב, עליו לא קיבלתי תשובה עד היום. כולם יודעים שיש כאן בעיה חמורה של זיהום ומספר לא הגיוני של חולי סרטן, אבל לא מוכנים לטפל בזה. משאירים אותנו לספור את הגופות".

מומחים מהאגודה נשכרו על-ידי מפעלי הקישון

הפרשה הבולטת ביותר שזכתה להתעלמות מצד האגודה היא פרשת הקישון, שהסעירה את המדינה כשנחשפה ב-2000. על היכולת להוכיח את קיומו של קשר סיבתי בין צלילתם של לוחמי השייטת בנחל המזוהם לבין תחלואתם בסרטן התעוררה מחלוקת, עד שהשופט מאיר שמגר, יו"ר ועדת החקירה שהוקמה בעניין, פסק כי מבחינה משפטית הוכח קיומו של הקשר במידה מספקת. על כך שמפעלי התעשייה באזור זיהמו את הקישון במשך שנים ארוכות, וכי במימיו נמצאות כמויות נכבדות של חומרים מסרטנים, אין מחלוקת.

הממצאים הובילו לתביעה נוספת נגד המפעלים, שמתנהלת בשנים האחרונות במקביל לתביעת לוחמי השייטת, של עשרות דייגים שנהגו לדוג בנחל, ולקו בסרטן. בקבוצה ניסו לעניין במאבקם את האגודה, אולם לשווא. "הם אמרו שהם, כגוף אובייקטיבי שלא מייצג מפעלים או תובעים, מעדיפים להמתין להכרעת בית-המשפט בשאלת הקשר הסיבתי", אומר אחד התובעים.

אתה מקבל את ההסבר הזה?

"כן ולא, משום שאם מחקרים אובייקטיביים קובעים שהמפעלים הזרימו לקישון כמויות עצומות של חומרים מסרטנים, ואם אותם מחקרים קובעים שזהו הנחל המזוהם ביותר בישראל, עם כל מיני חומרים מסרטנים ורעילים, נשאלת השאלה האם גוף כמו האגודה

יכול להמתין עד להחלטת בית-המשפט, ולא להיות מנוף ציבורי שיפסיק את סיפור ההרעלה הנוראית של הנחל".

באגודה הסבירו לדייגים שהם אינם יכולים להתערב בשל האובייקטיביות, אולם מומחים החברים במוסדות האגודה ומייעצים לה, עובדים בשכר בעבור מפעלי תעשייה - ביניהם המפעלים שזיהמו את הקישון. בין המומחים הללו ניתן למנות את פרופ' אברהם קוטן, חבר המועצה המייעצת של האגודה, שנשכר על-ידי מפעל גדות; ד"ר אבי וינר, חבר הוועדה למסרטים סביבתיים של האגודה, שנשכר על-ידי מפעל חיפה כימיקלים, ובמקרים אחרים גם על-ידי גורמים השייכים לקונצרן אי.די.בי; פרופ' יוסי ריבק, גם הוא חבר הוועדה למסרטים סביבתיים, שנשכר על-ידי מפעל דשנים וחומרים כימיים ומספק גם חוות-דעת למועצת רמת-חובב, וכמוהו ד"ר נועה בן-ברוך, יו"ר ועדת העדכון על סרטן השד באגודה.

מומחית שדווקא העיזה בשלב מסוים לעמוד לצדם של נפגעי הקישון היא פרופ' תמי פרץ, מבכירי האונקולוגים בישראל היושבת בחבר-הנאמנים של האגודה. פרץ התייצבה לצד צוללני הקישון, אלא שלטענת יובל תמיר, מנהיג הלוחמים וחושף הפרשה - לא לאורך זמן. "בהתחלה פרץ ניסתה לעזור לנו", הוא מספר, "עד שהיא התחילה לקבל תקציבי מחקר מהאגודה, ולפתע נעלמה והפסיקה לשתף פעולה. האגודה צריכה להיות האינטרסנטית הגדולה ביותר לבדוק כל אופציה למניעת סרטן, אבל לא עושה את זה. מה שאני שואל הוא 'למה?'".

בעלי-ההון פעילים ותורמים

מוקד זיהום נוסף שבו האגודה מעדיפה שלא לפעול או להתבטא הוא המפעלים הכימיים ברמת-חובב. דוח מבקר המדינה ממאי 2004 ציין כי המפעלים משתמשים בתהליכי הייצור בגזים שונים, ובהם גזים רעילים ביותר, שברכוזים מסוימים עלולים להיות מסרטנים, וקבע כי לא ניתן להשלים עם המצב הקיים, שבו לא נאכפים סטנדרטים נאותים שימנעו זיהום סביבתי ופגיעה בבריאות הציבור. כמו כן נמצא כי ביותר ממחצית מבדיקות-הפתע שבוצעו במפעלים בין 2000 ל-2002 "חרגו התוצאות מן המותר על-פי התנאים ברישיון העסק של המפעלים".

בין המפעלים גם מפעל טבע-טק, השייך לענקית התרופות טבע, התורמת רבות לאגודה - היו"ר אלי הורביץ משמש בחבר-הנאמנים של האגודה, והמנכ"ל ישראל מקוב שימש אשתקד כיו"ר מבצע "הקש בדלת"; וכן מפעל "תרכובות ברום" השייך לחברה לישראל שבבעלות האחים עופר ובנק לאומי, שהמנכ"לית שלו, גליה מאור, יושבת בחבר-הנאמנים של האגודה ושימשה בעבר כיו"ר "הקש בדלת". מפעל זה הורשע בעבר בכך שחרג בעשרות-אלפי אחוזים מרמות פליטת החומרים המסוכנים שהותרו לו; מפעל אחר שבו היו לחברה לישראל אחזקות, עד לפני כשלושה חודשים, הוא בתי-הזיקוק בחיפה. גם טבע-טק נמצא חורג בפליטת חומרים מסוכנים בחלק מהבדיקות שבוצעו באזור, ולדברי פרופ' בתיה סרוב מאוניברסיטת בן-גוריון, שעורכת מחקר בהזמנת משרד הבריאות בעניין רמת-חובב: "מי-השופכין של המפעל מתנקזים לבריכות האידוי, ולא ידוע איזה קוקטייל יש שם. הבריכות אמורות להיות אטומות, אך נמצאו עדויות שהן מחלחלות לקרקע וחלקיקים מתאדים לאוויר ולסביבה". במחקרה של סרוב נמצא ביישוב עומר שיעור תחלואה עודפת בסרטן של 20% שמקורו עדיין נחקר. קולה של האגודה, בכל אופן, לא נשמע כלל בעניין רמת-חובב. לאגודה קושי בהתייחסות לסוגיה, בין-היתר מאחר שמנכ"ל מועצת רמת-חובב, יוסי זיו, שבאחריותו הפיקוח על הזיהום, הוא בעלה של מנכ"לית האגודה, מירי זיו.

את הקושי של האגודה לצאת נגד מפעלים מזהמים אפשר לראות במקרה מפעל "תעשיות אלקטרוכימיות", שלפני כחודשיים פרסם "ידיעות אחרונות" כיצד נחשפו עשרות מעובדיו לחומרים מסרטנים במשך שנים ארוכות. חבר-הנהלה במפעל סיפר כי ההנהלה הורתה לעובדים לקבור בשטח המפעל מאות טונות של פסולת רעילה ובה חומרים

מסרטנים בניגוד לחוק, שחלקם מצא את דרכו למי-התהום. לא רק עובדים נפגעו, אלא גם תושבי הסביבה: מסמך של המשרד לאיכות הסביבה שנחשף ב"הארץ" גילה כי המפעל זיהם שנים ארוכות את אזור חיפה ועכו במאות טונות של חומרים מסרטנים, וקבע כי זו אחת הסיבות לתחלואה הגבוהה באזור, וש"בעתיד יעלה מספר חולי הסרטן באזור".

לו הייתה האגודה מתייצבת לימין עובדי המפעל, או לפחות מזהירה נגד השימוש הלא-מבוקר בחומרים מסרטנים במפעל, היא הייתה מוצאת את עצמה במצב בעייתי מול חלק מחבריה ופטרוניה: ניצחון של עובדי "תעשיות אלקטרוכימיות", המיוצגים על-ידי עו"ד ארז שניאורסון, במאבקם המשפטי, למשל, יחייב את חברת אריה מקבוצת כלל ביטוח, אחת החברות שביטחה את המפעל ונתבעת כעת לצדו, בהוצאה כספית ניכרת. לא בטוח שאביגדור קפלן, מנכ"ל החברה ואיש חבר-הנאמנים של האגודה, היה מניף את ידו בעד מהלך שכזה. כמוהו גם חברים רבים אחרים באגודה הקשורים לקונצרן אי.די.בי, בעלי כלל, כמו יואל פלדשו מנכ"ל "נשר תעשיות" או זהבית יוסף, עד לאחרונה אשת הפיננסים של הקונצרן, המשמשת בוועדת ההשקעות של האגודה. בנוסף, מופיעה כלל ביטוח ברשימת התורמים של מעל 20 אלף שקל ב-2003 לאגודה, וכמוה גם אילנות בטוחה שבבעלותה.

ספק גם אם סגן היו"ר ליאון רקנאטי, עד לפני שלוש שנים מבעלי אי.די.בי, ייצא נשכר מיציאה של האגודה לטובתם של חולי סרטן שנפגעו במקום עבודתם: מישהו עוד עלול להזכיר לו שב-2000, כשהקונצרן עוד היה בבעלותו, קבע בית-המשפט שעובד במפעל "מודול בטון", שהשתייך לקונצרן, חלה בסרטן ונפטר כתוצאה מחשיפתו במסגרת העבודה לרמות חריגות של חומר מסרטן בשם סיליקה, ולחומרים מסרטנים נוספים - בהסתמך על חוות-דעת של פרופ' יהודה לרמן, מומחה החבר בוועדת המסרטנים הסביבתיים באגודה. גם דגש נוסף על נזקי זיהום האוויר הנגרם מכלי-רכב, או על הנזקים שגורמים דלקים למי-התהום, לא בהכרח רצוי למי שבעבר היה בעלי קבוצת דלק.

בפרסומי האגודה, אגב, היא דווקא מתייחסת בקצרה לאפשרות לחלות בסרטן כתוצאה מחשיפה לחומרים מסרטנים בעבודה. בין ההנחיות למתעניינים כיצד להימנע מהמחלה מוצע: "שימרו על כללי ההתנהגות וההנחיות בסביבת עבודתכם. מטרתם הנה למנוע את חשיפתכם, תעסוקתית וסביבתית, למרכיבים הידועים כגורמי סרטן". לאפשרות שבעלי המפעל לא יקפידו על מניעת חשיפת העובדים למסרטנים, אין התייחסות.

"האגודה ממלאת פיה מים"

אחד התחומים המרכזיים שבהם עוסקת האגודה הוא הסברה. ביוני אשתקד העניק האיגוד הישראלי ליחסי-ציבור אות הוקרה למנכ"לית זיו, "על הגדלת המודעות הציבורית למחלת הסרטן". דוברת האגודה, נאוה ענבר, מפרסמת מדי חודש עשרות הודעות העוסקות באספקטים שונים של הסרטן, כגון נזקי העישון או החשיפה לשמש, אולם נמנעת בעקביות מלהתייחס להשפעתו של זיהום תעשייתי על תחלואה בסרטן.

אחת הפעילויות שעוסקות במזהמים סביבתיים היא ה"ועדה למסרטנים סביבתיים", שתפקידה הוא להוות "גוף מקשר בין האגודה לבין הציבור" בנושאים אלה. יו"ר הוועדה, ד"ר יהודית שחם, אומרת כי "הוועדה והאגודה פועלות נמרצות בנושא של מסרטנים סביבתיים. אם יש בעיה, אם למישהו נדמה שיש באזור זיהום אוויר או מים - אנחנו מטפלים בזה".

האומנם? ליאורה אהרון, מנכ"לית עמותת "אזרחים למען הסביבה בגליל", ביקשה לממש את ההצהרות, ובדצמבר 2003 פנתה לוועדה בעניין הסכנות הפוטנציאליות שנשקפות לציבור ממפעל פרופאל שבמועצה האזורית מעלה-יוסף. באותו זמן נלחמו ארגוני סביבה באזור נגד כוונת המפעל להתרחב, בטענה שפעילותו מסוכנת ועלולה לגרום לתחלואה בסרטן. דאגתם התעוררה בשל עיסוק המפעל בייצור אלומיניום. בבדיקה אקראית שערך

אז המשרד לאיכות הסביבה נחשפה חריגה בריכוז האלומיניום בשפכי המפעל בהיקף של למעלה מפי 300 מהמותר. חשיפה לייצור אלומיניום מוגדרת כמסרטנת.

אהרון החליטה לפנות לגורם שנתפס בעיניה כגורם המתאים ביותר לקבלת מידע בעניין: הוועדה למסרטנים סביבתיים באגודה למלחמה בסרטן. היא גם פנתה לאגודה מאחר שחשה קרבה יתרה אליה, בשל העובדה שאמה, רבקה צור, שימשה בין 1973 ל-1992 כיו"ר סניף האגודה בכרמיאל. במכתב לד"ר שחם כתבה אהרון: "אנו מבקשים כי תיזמו בירור בוועדה לגבי הליכי ייצור אלומיניום ומידת הסכנה הבריאותית הנשקפת ממנו לתושבי הסביבה. נשמח לקבל את חוות-דעתכם". בפברואר 2004 התקבלה תשובתה של שחם: "לצערי, אנחנו לא הגורם המתאים לטפל בפנייתך".

הסירוב לא נתן לאהרון מנוח, ובחודשים הבאים היא פתחה בהתכתבות ענפה עם נציגי האגודה. "כשהתחלתי לבדוק את הסיבות לתשובות התמוהות שקיבלתי מהאגודה", היא אומרת, "אמי אמרה לי: 'את לא יודעת איך האגודה עובדת? היא חיה מתרומות של מפעלים'". אמה של אהרון, היום חולת סרטן בעצמה: "באגודה תמיד הדגישו בפנינו עד כמה חשוב להתרים את המפעלים ואת העסקים, ויותר מאמצים הושקעו בפניות אליהם. בזמנו לא חשבתי על הנושאים הסביבתיים, כי לא הייתה מודעות, אבל היום אני מבינה שהתעלמות מהנושאים האלה פוגעת במלחמה בסרטן. התעלמות גורמת להיעדר טיפול".

אהרון הבת מוסיפה כי "לציבור יש אמון מלא באגודה, שהיא זו שנלחמת עבורו נגד המחלה ולמען מניעת המחלה, אבל היא מצדה לא עושה דבר כדי לחנך את הגורמים שעושים שימוש בחומרים מסרטנים. למרות שמחקרים הוכיחו קשר בין חומרים שונים לבין סרטן - האגודה ממלאת פיה מים. כל עוד האגודה אינה מטפלת בקשת שלמה של סיבות קשות למחלה, עולה חשש שלא טובת הציבור עומדת לנגד עיניה, אלא טובת האגודה ויכולת גיוס הכספים שלה. בינתיים מרדימים את הציבור בכל מיני אקמולים כמו 'אל תיחשפו לשמש' או 'תאכלו נכון': אנחנו עושים את זה, ובכל זאת נחשפים לסרטן בגלל גורמים שהאגודה לא מזהירה אותנו מפניהם, בשל ניגודי עניינים".

ד"ר בלהה פליקשטיין, סמנכ"לית איגוד ערים חיפה לאיכות הסביבה, מארגנת בחודש הבא כנס בנושא זיהום סביבתי וסרטן, שאליו יגיע פיליפ אוטייה, מדען בעל-שם בתחום מארגון הבריאות העולמי. ד"ר פליקשטיין ביקשה להזמין לדיון גם את פרופ' אליעזר רובינזון, יו"ר האגודה. "דיברתי עם רובינזון", היא מספרת, "אבל הוא התחמק, לא רצה לבוא. הבנתי ממנו שלדעתו זיהום אוויר אינו אחד הגורמים לסרטן. הוא אמר שאני צריכה לנושא הזה את פרופ' גדי רנרט". רנרט, יועץ האגודה לאפידמיולוגיה, גם מעניק משירותיו בתשלום לבתי-הזיקוק בחיפה - מהמזהמים העיקריים באזור.

נטיית האגודה להמעיט בנזקי זיהום האוויר רבה כל-כך, עד שביוני 2004, בתגובה לפנייה של אהרון, השיבה לה שלומית בן-חיים, רכזת הוועדה למסרטנים סביבתיים, כי "אין כלל הוכחות מדעיות שזיהום אוויר גורם למוות".

במשרד לאיכות הסביבה ובסוכנות האמריקנית לאיכות הסביבה לא עודכנו ככל הנראה בממצאים האופטימיים, ובמחקר שפרסמו בשיתוף עמותת "אדם, טבע ודין" נמצא כי רק בתל-אביב מתים מדי שנה כ-620 בני-אדם כתוצאה מזיהום אוויר מעשה ידי אדם. ד"ר שי פינטוב, האחראי על תחום הבריאות בנציבות הדורות הבאים בכנסת, אמר במסגרת יום עיון בטכניון כי "למזהמי האוויר בכלל ולדיאוקסינים בפרט תפקיד משמעותי בהגברת התחלואה במחלות גורמות התמותה כגון סרטן".

מי יחקור את התחלואה בחיפה?

בבואה לגייס תרומות מהציבור, מדגישה האגודה כי הן ישמשו למימון מחקר בתחום הסרטן. מדי שנה מעניקה האגודה עשרות מענקי מחקר, שב-2005, למשל, הסתכמו

בכארבעה מיליון שקל. מחקר לגבי הסיבות לתחלואה החריגה באזור חיפה, למשל, אינו מתקיים בשל היעדר תקציב, כדברי ד"ר בר-חנא: "הצענו ואנחנו מציעים הצעות למחקר, אבל זה עניין של תקציבים, ואין תקציב למחקר כזה, שהוא יקר ועתיר ממון. הבעיה היא שהנושאים הסביבתיים חדשים יחסית במחקר הרפואי, ויש מעט קרנות שנותנות כסף לתחומים כאלה".

האגודה למלחמה בסרטן מטפלת בזה?

"לא".

בתשובה לאהרון השיבה המנכ"ל זיו כי ידוע לה שצפוי להתקיים מחקר בעניין חיפה, שיגלה "מה מקור הנתונים, האם הם קשורים לגורמים דמוגרפיים כגון ריכוז עולים חדשים, סטטוס סוציו-אקונומי המתקשר לתחלואה וכדומה, או שמדובר בגורם סביבתי". דברים אלה מעמידים סימן-שאלה סביב רמת העדכון של זיו במתרחש, שכן שיעור התחלואה העודפת בקרב ילידי הארץ היה אף גבוה יותר מהשיעור הכללי (25%-32%), וגם פרמטרים אחרים הוכחו כלא-רלוונטיים, כפי שמסביר בר-חנא: "נטרלנו את רוב הגורמים האחרים שיכולים להיות לתחלואה. אין יותר נושא של מוצא, מעמד סוציו-אקונומי או גיל שיכולים להיות קשורים. גם מעבר לזה יש שם תחלואה עודפת ברורה, וזו קביעה מוצקה".

כשנשאלה על-ידינו בעניין יו"ר הוועדה למסרטנים סביבתיים, ד"ר שחם, היא השיבה: "אני לא יודעת אם התחלואה בחיפה הייתה מעל לצפוי או לא".

אבל יש נתונים בדוקים ורשמיים של רשם הסרטן.

"עזוב, לא אכנס לזה".

בר-חנא מסביר שקיים קושי לחקור את העניין גם מאחר שהמפעלים באזור, כגון בתי-הזיקוק, מסרבים למסור את נתוני התחלואה בקרב עובדיהם. מבתי-הזיקוק נפלטו במהלך השנים, בין השאר, אלפי טונות של חומרים אורגניים נדיפים, וביניהם מסרטנים כגון בנזן, אולם הם אינם מנוטרים באופן מלא. דיווחים של בתי-הזיקוק האמריקניים מלמדים כי מבתי-הזיקוק נפלטו חומרים מסרטנים רבים, ביניהם ניקל, אזבסט ואתילן אוקסיד. האגודה מעולם לא מחתה כנגד סירוב המפעלים למסור את נתוני התחלואה.

אף מילה על דליפת חומרים מסרטנים למי-התהום

חומרים מסרטנים מגיעים אל גוף האדם לא רק דרך אוויר מזוהם, אלא גם דרך מי-השתייה, כשהמקורות העיקריים לזיהום מי-התהום בישראל הם מפעלי התעשייה הצבאית ותחנות-הדלק. עו"ד אלונה שפר, מנכ"לית ארגון "חיים וסביבה", טיפלה בנושא רבות כפרקליטה בעמותת "אדם, טבע ודין", ולפני כארבע שנים חשבה על רעיון: שיתוף-פעולה עם האגודה למלחמה בסרטן. "היות שהתגלה כי במי-התהום יש חומרים מסרטנים", היא אומרת, "ניסינו לעורר בהם עניין ולרתום אותם לקמפיין משותף שהמוטו שלו יהיה 'בואו נטפל גם בגורמים למחלה, ולא רק בטיפול בחולים אחר-כך'. הצענו לעשות סקר משותף שימפה את האזורים המסוכנים בגוש דן. לצורך העניין נפגשתי עם הוועדה המקצועית שלהם למזהמים".

ומה הייתה תגובתם?

"לא הייתה להם נכונות לחרוג מתחום המומחיות הרגיל שלהם: עיסוק במחלה אחרי שהיא כבר קרתה. לא הייתה שום נכונות להיכנס לזה, וכשאמרתי 'בואו נמנע את המחלה', הם אמרו שזו לא המומחיות שלהם".

איך את מסבירה את זה?

"הרבה מהגורמים שקשורים אליהם אלה תעשיות מזהמות, וזה היה מעמיד אותם בקונפליקט איתם".

אם כן, למה פנית מלכתחילה?

"הייתי כנראה די תמימה בקטע הזה. כשהתחלנו להבין שבמי-השתייה יש חומרים מסרטנים, נראה הכי טבעי שנוכל להניב כאן שיתוף-פעולה עם האגודה. היא נראתה לי הגוף הכי רציני והכי מקצועי. אבל אחרי פגישה-שתיים עם חברת רופאים מהאגודה הבנתי שהנושא הזה מפחיד אותם".

בחברת המידע שמחלקת האגודה לציבור, בשם "כל מה שרצית לדעת על הסרטן ולא העזת לשאול", לא מופיעה מילה אחת על-אודות הסכנה בדליפת חומרים מסרטנים למי-התהום - על אף שזו הוכחה זה כבר. עניין זה, כנראה, אינו מהווה חלק מ"כל" מה שהציבור רוצה לדעת על מחלת הסרטן.

לו הייתה האגודה נרתמת לקמפיין שביקשה שפר לעורר, היא הייתה מוצאת מולה גם את חברות הדלק, שנדרשות להשקעות נכבדות כדי למנוע זיהום ממכלי הדלק שבתחנות. עם זאת, ברבות מהן לא בוצעו הפעולות הנדרשות למניעת דליפות למי-התהום. ברוך ובר, עד לאחרונה ראש אגף שפכי תעשייה וקרקעות מזוהמות במשרד לאיכות הסביבה, והיום מנהל מחוז תל-אביב, מסרב להתייחס לחברות ספציפיות, אך אומר שאין חברת דלק שדלקים לא דלפו מתחנותיה למי-התהום, ומוסיף כי למרות שכבר ב-1997 נכנסו לתוקף תקנות שחייבו את החברות לבצע בדיקות אטימות למכליהם כדי למנוע דליפת דלק שבו חומרים מסרטנים. "אף אחת מהחברות לא השלימה את הבדיקות. זו שערורייה ממדרגה ראשונה. אלה תקנות מינימליות, ולאי-העמידה בהן אין שום הצדקה ושום תירוץ".

סגן יו"ר העמותה, ליאון רקנאטי, הוא מבעלי "דלק" לשעבר, שתחנות רבות שלה נמצאו כמזהמות את מי-התהום. קבוצת דור-אלון של דודי ויסמן, שגם תחנות שלה נמצאו כמזהמות, אם כי בשיעור נמוך יותר, בשל העובדה שהן חדשות יותר, מקיימת קשר הדוק עם האגודה באמצעות תרומות: לפחות ב-2003 תרמו חברות המשתייכות לקבוצה לפחות 100 אלף שקל לאגודה. רות שטרית, דוברת החברה, אינה מבינה איפה כאן הבעיה: "האגודה עושה דברים נפלאים", היא אומרת, "אבל זה לא התפקיד שלה לטפל בגורמים לסרטן".

הסלולר נגד הסרטן

גם חברות הסלולר תורמות לאגודה ויושבות בחבר-הנאמנים שלה

איתי רום 10/5/2006

בתגובה לפניית G מסרה האגודה למלחמה בסרטן כי שלוש חברות הסלולר אינן תורמות לאגודה, מלבד תרומה של 300 שקל ב-2002. אלא שבמסמך פנימי של האגודה המפרט את הגופים שתורמו לה ב-2003 מעל 20 אלף שקל, מופיע שמה של פלאפון (וכן של בזק, החברה-האם שלה). תורמת אחרת מתעשיית הסלולר הנה אמבלייז של אלי רייפמן.

בחבר-הנאמנים של האגודה, הגוף שקובע את מדיניותה ובוחר את הנהלתה, ישנו ייצוג נאה לבעלי-אינטרסים בתעשיית הסלולר: לסלקום היה שם המנכ"ל-לשעבר, ד"ר יצחק פטרבורג (המנכ"ל הקודם, יעקב פרי, אף שימש בעבר כיו"ר "הקש בדלת"). עוד יושב בחבר שלמה נחמה, מנכ"ל אריסון אחזקות, שעד לפני מספר חודשים הייתה בעלת אחזקות בפרטנר ובירוקום, יבואנית נוקיה. חבר אחר הוא רימון בן-שאול, מנכ"ל פולאר תקשורת, שלה אחזקות בפרטנר ובעסקי סלולר נוספים. מקרים אלה אינם כוללים את אנשי קונצרן אי.די.בי, בעל-השליטה בסלקום, שהוזכרו בגוף הכתבה.

בין המומחים היושבים בוועדת האגודה למסרטנים סביבתיים נמצא פרופ' יוסי ריבק, שנשכר בשנה החולפת על-ידי פורום החברות הסלולריות - הגוף המאגד את שלוש החברות הגדולות. במסגרת הקמפיין שלהן, שביקש להסביר את היעדר הסכנה מהאנטנות הסלולריות, הופיע ריבק מטעמן בוועדות הכנסת, התראיין בתקשורת וניהל צ'טים עם גולשים.

קשר בין הסלולרי לסרטן לא הוכח עד כה וגם לא הופרך, אולם הוא נבדק כל העת בעולם המדעי, וחוקרים רבים סבורים שרק בעוד שנים רבות ניתן יהיה להכריע בוודאות בסוגיה. באגודה העדיפו שלא לעסוק בעניין כלל, עד לינואר השנה - אז הופיעה באתר האגודה עמדתה, שלפיה יש לנקוט עמדה בסוגיה בהתאם לעקרונות הזיהור המונעת.

כשמתבקשות עמדות האגודה בעניין הסלולר על-ידי התקשורת, האגודה מביעה אותן מבלי לציין כי בין חבריה ותורמיה נמצאים אנשי תעשיית הסלולר. האגודה משתתפת במימון מחקר בינלאומי בחסות ארגון הבריאות העולמי לגבי הסכנות הנשקפות מהסלולר - מחקר זה ממומן במחציתו על-ידי חברות סלולריות, שהתחייבו שלא להתערב בממצאיו. תרומת האגודה למחקר נחשבת לחלק מהסכום שאינו ממומן על-ידי חברות סלולריות, אף שחלק מכספי האגודה, כאמור, מגיעים מאותן חברות.

מחקרים בעולם מצאו כי לזהות המקורות המממנים של המחקר יש השפעה על תוצאותיו: במחקרים שמומנו בידי תאגידים, נטו התוצאות לטובת צורכיהם.

תגובת האגודה: "עמדת האגודה בנושא מפורסמת באתרה, נשלחת לכל עיתונאי ומשמשת במוקדי המידע לציבור. השיקולים לגבי הפצת המידע הנם מדעיים וענייניים בלבד, כדי לא ליצור שאנונות בציבור באשר לבטיחות השימוש בסלולרי ולא לתת לגיטימציה לטכנולוגיה שייתכן ובעתיד תוכח כמסוכנת. כל טענה באשר לקשר בין חברות הסלולר שתורמתן לאגודה סמלית ביותר, וסדר-העדיפויות באגודה, היא מופרכת ושקרית".

גם חברות התרופות תורמות

טבע ורוש מממנות מחקרים, ימי-עיון וכנסים של האגודה

איתי רום 10/5/2006

בתגובה לפניית G נמסר מהאגודה כי ענקית התרופות רוש אינה תורמת לקופת האגודה, אלא מממנת בעבורה ימי-עיון וכנסים ומשלמת לצדדים השלישיים. אולם, ממסך פנימי של האגודה עולה כי לפחות ב-2003 תרמה החברה לאגודה מעל 20 אלף שקל.

אגודות חולים רבות נתמכות על-ידי חברות תרופות. לחלקן מדיניות אתית שלפיה הן פועלות למען הרחבת סל-התרופות, מבלי לקדם תרופה מסוימת. באגודה סבורים אחרת, ובמסגרת פעילות הלובינג שלה להרחבת סל-התרופות פעלו באופן ספציפי לקידום תרופת ההרצפטין שמייצרת רוש. פעילות באגודה למען הפחתת מחירי תרופות אינה ידועה. חברת תרופות אחרת, שתורמת לאגודה רבות, הנה טבע הישראלית, שבספטמבר אשתקד הודיעה על מתן תרומה של מיליון שקל לאגודה לצורך מימון מחקרים.

תגובת האגודה: "האגודה מפעליה לובי על קובעי המדיניות בנושא הגדלת תקציב סל-התרופות והכללת תרופות הנחוצות לחולי סרטן. כל ניסיון ליצור קשר בין סדר-העדיפויות שלנו במאבקי הסל לבין חברות תרופות הוא שקרי ועושה עוול חמור לפעילותינו למען החולים".

"ללא שיקולים זרים"

תגובת האגודה למלחמה בסרטן

איתי רום 10/5/2006

מהאגודה נמסר בתגובה: "כל שנות קיומה פועלת האגודה להפוך את המלחמה בסרטן ליעד לאומי. האגודה מהווה גורם משלים למערכת המוסדית מצד אחד, וקטליזטור לתוכניות חדשניות מצד שני. עצמאות האגודה מהמוסד מאפשרת לה להיות בלתי תלויה. הפרויקטים שבהם היא תומכת נבחרים בקפידה באמצעות ועדות מייעצות המאוישות בהתנדבות על-ידי מיטב הרופאים המומחים. הוועדות פועלות לפי סדר-עדיפות לאומי והפעילות נקבעת לפי התועלת המרבית לקידום המאבק בסרטן, לפי אמות-מידה של מחקרים מדעיים בארץ ובעולם. כך, למשל, בתחום סרטן השד, מובילה האגודה את המאבק בכל התחומים ויזמה תוכנית לאומית לגילוי מוקדם בממוגרפיה, ובתחום סרטן המעי הגס, משקיעה במימון תוכניות שונות לגילוי מוקדם ומניעת המחלה ועוד".

לעניין הקשר בין זיהום תעשייתי וסרטן: "לפי כל המחקרים שנערכים בארץ ובעולם", נמסר מהאגודה, עישון והשמנה הנם הגורמים ל-60% ממקרי הסרטן, "ואילו זיהום סביבתי גורם לכ-2% בלבד. לכן פעילותנו, הממומנת מתרומות בלבד, מתמקדת בסיבות הגורמות למקרי סרטן רבים יותר. אילו פעלנו ללא מגבלות תקציב, היינו שמחים לערוך קמפיין לכל תחום". יו"ר ועדת המסרונים הסביבתיים באגודה, ד"ר יהודית שחם, מכירה נתונים אחרים. לדבריה, "יש מאמר אחד שעשה פילוח של גורמי הסרטן, ויש המון ויכוח לגבי נכונותו. לדעתי, זיהום סביבתי אחראי ל-5% עד 10% ממקרי הסרטן, אבל באזורים מזהמים האחוז גבוה בהרבה. 20% ממקרי סרטן ריאה, למשל, הנם על רקע תעסוקתי, ואם תמנע את חשיפות העובדים לחומרים מסרטנים, מנעת חמישית מהמקרים. זה לא דבר שניתן להקל בו ראש. איכות הסביבה היא נושא חשוב מאוד, ואי-אפשר להמעיט בערכה כגורם לסרטן". ד"ר מיכה בר-חנא, רשם הסרטן במשרד הבריאות: "אני יכול להגיד ש-12% ממקרי הסרטן נגרמים מזיהום סביבתי, אתה תגיד 2%, וההערכות של שנינו יהיו טובות באותה מידה. להערכתי מדובר ב-5% עד 10%. מדובר בנושא חדש יחסית, שיש להעניק לו יותר תשומת-לב במחקר".

לעניין מימון מחקרים: "לוועדת המחקר מוגשות מדי שנה עשרות בקשות. כנראה שהחוקרים מתמקדים במחקרים אחרים לפי התועלת המרבית שניתן להשיג במחקר. עד היום לא הוגשו בקשות למחקרים בנושא זיהום תעשייתי, כנראה מסיבה זו". בר-חנא מחפש מקורות למימון מחקר לגבי חיפה, אך סבור שהאגודה אינה מטפלת בנושאים אלה.

לעניין פניות לאגודה שנידחו: "אנו פועלים בשיתוף עם עשרות ארגונים ומוסדות מתוך רצון לקדם במשותף יוזמות לקידום המאבק בסרטן תוך שימוש במשאבינו המוגבלים. אולם, האגודה אינה ארגון פופוליסטי הפועל לפי אופנות ושיקולי רייטינג. פעילותינו נועדה לקדם בדרך היעילה ביותר את המאבק בסרטן תוך קידום המחקר, דרכי המניעה המוכחות, אמצעים בדוקים לגילוי מוקדם ושיפור דרכי הטיפול והשיקום. אין בכוונתנו או בסמכותנו לתפקד במקום משרדי הבריאות ואיכות הסביבה, ואיננו יכולים לממן מתרומות הציבור יוזמות אכיפה במקום המדינה שזה תפקידה. נמשיך לפעול לפי המידע המבוסס הקיים וקביעת סדרי-עדיפויות שתביא לתוצאות המיטביות להפחתת התחלואה והתמותה מסרטן".

לעניין התחלואה בחיפה: "האגודה מודעת לשכיחות גבוהה יותר של סרטן באזור ומשקיעה משאבים רבים בחולי האזור. האגודה רכשה מכשור המיועד להקרנות לחולי סרטן ברמב"ם, ומקימה מרכז תמיכה קהילתי לחולים ובני-משפחתם בחיפה. משלל פעילויות האגודה ברמה הלאומית נהנים גם חולים ומשפחותיהם מאזור חיפה".

לעניין ניגודי אינטרסים: "פעילות האגודה מתאפשרת הודות לתרומות הציבור הרחב והמגזר העסקי, ונעשית לפי שיקול-דעת מקצועי, מדעי וענייני בלבד, מתוך אינטרס לאומי טהור וללא שיקולים זרים, אלא עדויות מוכחות בלבד. כל טענה באשר לקשר בין התורמים, התרומות וסדר העדיפויות של האגודה היא הזויה, שקרית ועושה עוול חמור לגופים התורמים".

תגובות נוספות

תגובת מפעל "תרכובות ברום" בבעלות החברה לישראל: "החברה פועלת בהתאם לתקני המשרד לאיכות הסביבה, והשקיעה בשנים האחרונות מאות-מיליוני שקלים כדי לעמוד בהם. לראיה, ב-17 בדיקות-הפתע שערך ב-2005 המשרד לאיכות הסביבה, עמד המפעל בתקנים המחמירים. במפעל מערכות בקרה על פליטות לאוויר, כך שאם ערכי הפליטה מתקרבים לתקנים, פעילות המתקנים מופסקת אוטומטית".

תגובת בז"ן חיפה: "כל הפליטות משטח המפעל נמוכות משמעותית מהרמה המותרת לפי הצו האישי והאמנה. המפעל משקיע עשרות-מיליוני דולרים בפרויקטים אקולוגיים במסגרת תוכנית לטווח ארוך שסוכמה עם הרשויות. החברה זוכה להערכה על מאמציה המתמידים בתחומים אלה".

תגובת ליאון רקנאטי: רקנאטי שהה בחו"ל. ממשרדו נמסר כי מכיוון שהוא אינו עוד בעלי דלק וקונצרן אי.די.בי, יש להפנות את השאלות לבעלים הנוכחיים.

תגובת בנק לאומי בשם גליה מאור: "מאור גאה להיות פעילה מבחינה חברתית, ולתרום לקידום מטרות ברוכות ולסייע לקידומן. מתוך אמונה במטרות האגודה למלחמה בסרטן, נאותה מאור לשמש בחבר-הנאמנים ולסייע בגיוס כספים למימוש מטרות האגודה. מעבר לכך מאור אינה מעורבת במדיניות האגודה וקבלת החלטות. אין כל קשר בין פעילותה ההתנדבותית של מאור לבין המעורבות העסקית של לאומי".

תגובת כלל ביטוח: "האגודה עושה מלאכת-קודש בהעמקת המודעות הציבורית לנושא, בהעברת תרומות למוסדות רפואיים, ובהעמדת תקציבים למחקר. הטיפול בזיהום הסביבה צריך להיעשות על-ידי המשרד לאיכות הסביבה, שלו המשאבים והסמכות לכך. לאגודה אין כלים למניעת זיהום, והטענות כלפיה הן החמצה של הפניית הביקורת ליעד הנכון".